

Вікторія Коритнянська

Історія реставрації творів іконопису в Одеській філії Національного науково-дослідного реставраційного центру України

Одеська філія Національного науково-дослідного реставраційного центру України (далі – ННДРЦУ) була створена наказом Міністерства культури УРСР № 459 від 27 квітня 1984 р. для реставрації, дослідження і збереження творів мистецтва з музеїв Південного регіону України. Поряд з іншими філіями у Львові і Харкові, вона підпорядковується головній організації в місті Києві та є її структурним підрозділом. Цього року заклад відзначатиме тридцяти п’яти річчя від дня заснування.

Першими пам’ятками, що реставрувалися в Одеській філії ННДРЦУ були твори станкового олійного живопису із зібрання Одеського історико-краєзнавчого музею: “Портрет старого служаки” і “Портрет козацького старшини” (художник-реставратор М. М. Прокопенко), “Портрет полковника Івана Стороженко” (художник-реставратор І. А. Русіна) та інші. Точкою ж відліку початку реставрації іконописних творів в Одеській філії можна вважати 16 січня 1991 р. Саме тоді в Журналі обліку приймання та видачі експонатів Музейного фонду України, категорія зберігання “Живопис” було зроблено запис: “ікона “Покрова Пресвятої Богородиці”, Одеський історико-краєзнавчий музей, Інв. № – И-10, номер реставраційного паспорту – 15, художник – невідомий; дерево, олія, розмір: 50×34 см”. Реставрацію унікальної пам’ятки козацької доби було доручено М. М. Прокопенку.

Наступним етапом історії реставрації творів іконопису в Одеській філії ННДРЦУ можна вважати вересень 1992 р., коли для здійснення реставрації до Одеської філії були передані твори з Одеського муніципального музею приватних колекцій імені О. В. Блещунова, а до колективу художників-реставраторів живописних творів установи долучилися С. М. Волков, О. В. Подобед та І. П. Сатушев. З роками список музеїв, які надавали ікони для проведення реставраційно-консерваційних заходів збільшувався. На сьогодні це сімнадцять музеїв, серед яких, окрім вищезазначених, Одеський художній музей, Одеський музей західного та східного мистецтва, Чорноморський музей образотворчих мистецтв імені О. М. Білого (м. Чорноморськ), Білгород-Дністровський краєзнавчий музей, Обласний центр естетичного виховання та Історичний краєзнавчий музей Придунав’я (м. Ізмаїл), Ізмаїльський воєнно-історичний музей О. В. Суворова, Кіровоградські обласні художній та краєзнавчий музеї, Миколаївський обласний художній музей імені В. В. Верещагіна, Херсонський обласний художній музей імені О. О. Шов-

*Іл. 1. Ікона “Трійця Старозавітна”
із зібрання Одеського художнього музею.
Загальний вигляд пам’ятки до реставрації*

*Іл. 2. Ікона “Трійця Старозавітна”
із зібрання Одеського художнього музею.
Загальний вигляд пам’ятки після реставрації*

куненко та Херсонський краєзнавчий музей, Тернопільський художній музей, Сімферопольський художній музей та Ялтинський історико-літературний музей. Загалом, за понад як 28-річну історію реставрації творів іконопису, фахівцями Одеської філії було відреставровано понад 260 ікон, що складає біля 54 % від загальної кількості всіх відреставрованих творів групи зберігання “Живопис”. Слід також зазначити, що окрім ікон з музейних збірок України, реставратори Одеської філії реставрували іконописні твори з Грецького фонду культури “Філікі Етерія”, багатьох храмів та приватних збірок України.

Серед відреставрованих в Одеській філії ікон є унікальні та визначні твори, зокрема, ікона “Трійця Старозавітна” із зібрання Одеського художнього музею (іл. 1–2). Згадана пам’ятка надійшла до Одеської філії ННДРЦУ в аварійному стані – розколота на три частини та з вкритим щільним шаром потемнілої оліфи зображенням. Дослідження і реставрація пам’ятки тривали понад два роки (реставрацію виконував О. О. Рудий). За даними музею, ікона належала до пам’яток іконопису XVIII ст., проте стилістичні особливості і характер композиційного вирішення малюнка виявлені після розкриття зображення, а також результати проведених техніко-технологічних досліджень дозволили датувати її XVI ст. Урочисте повернення відродженої ікони до музею було широко висвітлено в місцевих ЗМІ та супроводжувалося виступами реставраторів, мистецтвознавців і музейників. Згодом ікона експонувалася в виставковому проекті з нагоди 70-річчя

*Іл. 3. Ікона “Святі Святителі Тарасій, патріарх Царгородський і преподобний Михаїл Синайський”.
Загальний вигляд пам’ятки до реставрації*

від дня заснування Національного науково-дослідного реставраційного центру України “Відроджені шедеври з музейних скарбниць України”, що проходив в Національному музеї Тараса Шевченка (м. Київ) та був визнаний кращою музейною подією 2008 р.

Іншою унікальною пам’яткою, що реставрувалася в Одеській філії, була ікона “Святі Святителі Тарасій, патріарх Царгородський і преподобний Михаїл Синайський” зі Святовознесенської церкви міста Конотоп, Сумської обл. (ініціатором та “замовником” реставрації твору була настоятелька Святоархангело-Михайлівського жіночого монастиря Одеської єпархії Української православної церкви ігуменя Серафима) (іл. 3–5). Пам’ятка була написана художником Григорієм Честахівським у 1867 р. На іконі зображено небесних покровителів друзів

Іл. 4. Обговорення робочих моментів.

Зліва направо: художник-реставратор Одеської філії ННДРЦУ І. А. Русіна, настоятелька Святоархангело-Михайлівського жіночого монастиря ігуменья Серафима, завідувач Одеської філії ННДРЦУ Н. В. Межевчук, художник-реставратор Одеської філії ННДРЦУ М. М. Прокопенко

художника – Т. Г. Шевченка і М. М. Лазаревського, про що свідчить присвята автора: “Вічная пам'ять и добра слава вірним товаришам: Тарасу Григоровичу Шевченко и Михайлу Матвієвичу Лазаревскому. Григорій Честаховській року Божого 1867 місяця серпня”. Реставрувала ікону художник-реставратор І. А. Русіна, точну копію для Національного музею Тараса Шевченка виконував О. О. Рудий. Нині ікона зберігається в домовому храмі святителя Миколая Чудотворця в Києво-Печерській Лаврі.

Багато ікон, відреставрованих фахівцями Одеської філії ННДРЦУ, приймали участь у різноманітних виставках і виставкових проектах, організованих Одеською філією, її головною організацією та музеями. Зокрема, результати кропіткої праці художників-реставраторів були представлені на виставці відреставрованих творів із зібрань Кіровоградського обласного художнього музею та Кіровоградського обласного краєзнавчого музею “Магія часу” (м. Кропивницький, 2012 р.), спільній виставці експонатів Ізмаїльського історичного музею О. В. Суворова, відреставрованих фахівцями Одеської філії ННДРЦУ “Врятовані цінності” (м. Ізмаїл, 2015 р.), виставці відреставрованих фахівцями ННДРЦУ та філій творів живопису із зібрання Одеського художнього музею “В лабіринтах часу” (м. Одеса, 2016 р.), виставці музейних предметів, відреставрованих фахівцями ННДРЦУ “Погляд крізь віки. Дослідження та реставрація” (м. Київ, 2018 р.) та інші.

Протягом існування Одеської філії, художниками-реставраторами творів іконопису в ній працювали: М. М. Прокопенко, І. А. Русіна, С. М. Волков, О. В. Подобед, І. П. Сатушев, О. О. Рудий, С. П. Бабієнко, В. Ф. Кружков, З. О. Дулгерь

*Лл. 5. Відреставрована ікона “Святі Святителі Тарасій, патріарх Царгородський і преподобний Михаїл Синайський” та її копія.
Справа, біля вікна, художник-реставратор Одеської філії ННДРЦУ О. О. Рудий*

кового олійного, темперного і монументального живопису, живописець, графік, ілюстратор, художник-бутафор. Працював реставратором в Одеському музеї західного та східного мистецтва (1977–1986 рр.), з 1988 по 2007 рр. – художник-реставратор Одеської філії ННДРЦУ. З 1986 р. член Національної спілки художників України (далі – НСХУ), має почесне звання “Заслужений художник України” (2006 р.) та “Народний художник України” (2015 р.). Твори М. М. Прокопенка знаходяться в багатьох музеях та приватних збірках світу.

Русіна Інна Аркадіївна. Закінчила Одеське художнє училище імені М. Б. Грекова та Санкт-Петербурзький державний академічний інститут живопису, скульптури та архітектури при Російській академії мистецтв (реставраційне відділення). Художник-реставратор творів станкового олійного живопису вищої кваліфікаційної категорії, живописець. За вагомий внесок у збереження національного історико-культурного надбання, багаторічну плідну працю і високу майстерність нагороджена Орденом княгині Ольги III ступеня, Орденом Святої великомучениці Варвари, Почесною грамотою Міністерства культури України та численними Подяками від багатьох музеїв країни. За реставрацію ікони “Святі Святителі Тарасій, патріарх Царгородський і преподобний Михаїл Синайський”

(в дівочтві Холодова), Е. А. Ігнатєва, Г. Б. Данілюк, І. В. Поляков, В. Ю. Онопрієнко, Т. В. Андрюшенкова, В. В. Вечорек, Н. Ю. Кудіна. Багато з перелічених осіб обрали згодом власний творчий шлях й стали відомими іконописцями і живописцями, п’ятеро – І. А. Русіна, Г. Б. Данілюк, І. В. Поляков, В. Ю. Онопрієнко та Н. Ю. Кудіна працюють в установі й понині.

Нижче наводимо персоналії окремих, найбільш досвідчених художників-реставраторів та відомих зараз митців, дотичних до реставрації творів іконопису в Одеській філії ННДРЦУ:

Прокопенко Микола Миколайович. Закінчив Одеське художнє училище імені М. Б. Грекова та Київську національну академію образотворчих мистецтв і архітектури України (реставраційне відділення). Художник-реставратор творів стан-

нагороджена Грамотою “У благословення за старанні труди на славу святої Церкви” від Патріарха Митрополита Київського і всієї України Володимира. З 1990 р. член НСХУ, з 2011 р. – член Творчої спілки професійних художників. Впродовж 2011–2013 та 2015–2017 рр. виконувала обов’язки завідувача Одеської філії ННДРЦУ. Загальний стаж роботи реставратором – понад 40 років (з них 29 – в Одеській філії). Живописні твори І. А. Русіної знаходяться в численних музеях та приватних збірках світу.

Рудий Олександр Олексійович. Закінчив Одеське художнє училище імені М. Б. Грекова. Художник-реставратор темперного живопису, іконописець, майстер храмового розпису. За участь у відтворенні Спасо-Преображенського кафедрального собору в місті Одеса нагороджений Державною премією в галузі архітектури й Орденом святого рівноапостольського князя Володимира III ступеня. За заслуги перед Українською православною церквою відзначений Орденом Преподобного Агапіта Печерського III ступеня та Грамотами Митрополита Київського і всієї України, Предстоятеля Української православної церкви Блаженнішого Володимира. Відреставровані і написані О. О. Рудим твори експонувалися на багатьох вітчизняних і закордонних виставках, прикрашають численні церкви України та Росії.

Дулгерь Зоя Олегівна. Закінчила Одеське художнє училище імені М. Б. Грекова та Київську національну академію образотворчих мистецтв і архітектури України (реставраційне відділення). Художник-реставратор творів станкового олійного живопису першої кваліфікаційної категорії. Впродовж 2013–2015 та 2017–2018 рр. – завідувач Одеської філії ННДРЦУ. За вагомий внесок в галузь реставрації, дослідження і збереження творів мистецтва нагороджена вищою недержавною нагородою “Архістратиг Михаїл” (2014 р.).

Поляков Ілля Володимирович. Закінчив Луганське державне художнє училище та Харківську державну академію дизайну та мистецтв (кафедра реставрації станкового та монументального живопису). З 2010 р. та по теперішній час – художник-реставратор творів станкового темперного живопису першої кваліфікаційної категорії, з 2015 р. – завідувач науково-дослідного реставраційного відділу Одеської філії ННДРЦУ.

Кружков В’ячеслав Федорович. Закінчив Великотирновський університет імені Святого Кирила і Святого Мефодія в Болгарії. Художник-реставратор творів станкового олійного, темперного і монументального живопису, іконописець, живописець. Реставрував розписи в Спасо-Преображенському кафедральному соборі міста Болград (Одеська обл.) та церкві Успіня Пресвятої Богородиці Святоуспенського патріаршого чоловічого монастиря міста Одеси. Працював художником-реставратором творів станкового олійного і темперного живопису в Одеській філії ННДРЦУ (2003–2011 рр.) і Одеському художньому музеї (2015–2016 рр.). З кінця 2018 р. очолює Одеську філію ННДРЦУ.